

Ömer Şükrü Yusufoğlu

Fırat University, osyusufoglu@firat.edu.tr, Elazığ-Turkey

Zahir Kızmaz

Fırat University, zkizmaz@firat.edu.tr, Elazığ-Turkey

<http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2016.11.1.3C0136>

PARÇALANMIŞ AİLELERDE YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMA: ELAZIĞ ÖRNEĞİ

ÖZ

Küreselleşmeyle birlikte kapitalist dünya ekonomisi her tarafa yayılmış ve toplumsal tabakalar arasındaki mesafeler giderek açılmıştır. Orta sınıf giderek erirken, alt sınıf çoğalmaktadır. Alt sınıf içerisinde bulunanlar ise yoksul olarak adlandırılmakta ve tüketim faaliyetlerine yeterince katılamadıkları için "varlık" problemi yaşamaktadırlar. Ancak yoksullar içerisinde de bazı gruplar daha dezavantajlıdır. Bu gruplardan en önemlisi parçalanmış ailelerdir. Parçalanmış yoksul aileler yoksulluk ve diğer sosyal problemleri daha derinden yaşamaktadırlar. Bu ailelerde aynı zamanda sosyal dışlanma olgusu en yüksek düzeydedir. Bu çalışmada parçalanmış yoksul ailelerin ne şekilde parçalandıkları ve yoksulluğa nasıl bulaştıkları ele alınacaktır. Ayrıca bu ailelerde sosyal dışlanma olgusu tartışılacaktır. Bu araştırma, Elazığ ilinde 195 hanede gerçekleştirilmiştir. Bu haneleri idare eden kadınlara 77 sorudan oluşan bir anket uygulanmıştır. Buna bağlı olarak ortaya çıkan görüşme verileri de ayrıca değerlendirmeye alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Parçalanmış Aile, Yoksulluk,
Kadın Yoksulluğu, Sosyal Dışlanma, Kapitalizm

POVERTY AND SOCIAL EXCLUSION IN BROKEN FAMILY: ELAZIĞ CASE

ABSTRACT

Along with globalization the capitalist world economy has spread all over the place, and the distance between the social layers are increasingly has been opened. While the middle class has decreased, lower class has increased. Within the lower class are referred to as poor. Poor cannot participate enough to consumption activity, so they live in the problem of "presence". However, some groups in the poor are disadvantageous. Most important of these groups are broken family. In the broken poor families, poverty and other social problems experienced as deep. At the same time the social exclusion reached maximum level in the broken poor family. In this study, the broken way of poor families will be handled and how they are decomposed poverty. Besides, the phenomenon of social exclusion in this families also will be discussed. This research was conducted in 195 households in the province of Elazig. A questionnaire consisting of 77 questions was applied to women who headed the households. Additionally, the interview data obtained were also taken into consideration.

Keywords: Broken Family, Poverty, Women Poverty,
Social Exclusion, Capitalism

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Yoksulluk sorunu geçmiştten günümüze var olan bir problemidir. Tarih boyunca varlığı yerinde olanlar zengin, ihtiyaç sahipleri ise yoksul veya fakir olarak adlandırılmışlardır. Geçmiş yoksulluk yalnızca temel ihtiyaçların karşılanamaması anlamına gelirken, günümüz yoksulluğu her türlü ihtiyacın karşılanmaması anlamına gelmektedir. Yoksulluk bugün hemen her toplumda var olan karmaşık bir problemidir. Kuşkusuz yoksulluğun bu kadar görünür hale gelmesi kapitalist dünya ekonomisiyle birlikte, zenginliğin yayılıp çoğaltılmasıyla gerçekleşmiştir. Burada tezat bir yapı söz konusudur. Dünya giderek zenginleşirken, nasıl olur da yoksulların sayısı her geçen gün artar? Bu soru, başta siyasetçiler, ekonomistler ve sosyologlar olmak üzere hemen herkesin dikkatini çekmektedir. Bu soruya verilebilecek en önemli cevap, kaynakların ve hizmetlerin adil olmayan bölüşümü ve mevcut dünya düzeni içerisinde pragmatizmin aşırı derece yaygınlaşmış olmasıdır. İnsanlar artık temel yaşam gereksinimlerini karşılamaktan ziyade hep daha fazlasını istemekte ve tüketimi yaşamın olmazsa olmaz koşulu haline getirmektedirler. İşte bu noktada varsıl olanlar ile yoksul olanlar arasında derin bir ayrışım meydana gelmektedir. Bu ayrışım yalnızca zengin-yoksul arasında değil aynı zamanda yoksulların da kendi aralarında farklılığa yol açmaktadır. Buna da yoksulluğun tabakalaşması denilebilir.

Yoksulluğun tabakalaşması ise en belirgin şekilde iki sınıf halinde karşımıza çıkmaktadır. Birinci sınıf yoksullar, sırasıyla, gıda, giyim, barınma ve ısınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamayan yoksullar olurken, ikinci sınıf yoksullar bu ihtiyaçlarını nispeten karşılayabilen, ancak toplumsal gereklilikleri yerine getirebilmek için gerekli olan mal ve hizmet alımından yeterince yararlanamayan yoksullardır. Yoksulluğun tabakalaşması ile ilgili olan bir diğer durum ise yoksulluk içerisinde dezavantajlı konumda olan gruplardır. Bu gruplar arasında, hastalar, yaşlılar, engelliler, dul ve yetimler vardır. Bu grupların yoksulluk içerisinde ön plana çıkmaları haneye veya kendilerine gelir getirebilecek kimselerinin olmamalarından kaynaklanmaktadır.

Bu araştırmanın konusu dezavantajlı gruplardan biri olan, yani yoksulluk içerisinde yaşayan tek ebeveynli ailelerdir. Bu konu son yıllarda gerek dünyada gerekse ülkemizde oldukça dikkat çekmektedir. Çekirdek aile yapısının bozulmasıyla birlikte ailelerin ciddi bir yoksulluk riskiyle karşılaşmaları kuvvetle muhtemeldir. Türkiye açısından baktığımızda "tek ebeveynli ailelerin çoğu yoksuldur" tezi doğru olmamakla birlikte, bu ailelerde yaşanan yoksulluğun daha derin olduğu ve sosyal dışlanmanın daha belirgin olduğu görülebilmektedir.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Bu çalışma yoksulluk ve sosyal dışlanma ilişkisini incelemesi açısından oldukça önemlidir. Yoksulluk sorununun yalnızca ekonomik ihtiyaçlarla açıklanamayacağını, onun aynı zamanda sosyal bir problem olduğu ve dolayısıyla sosyoloji biliminin ilgi alanında olması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca yoksulluk ve sosyal dışlanmanın, çekirdek ailelerin yanı sıra daha spesifik ve daha problemlili olan parçalanmış ailelerdeki yansımalarını ortaya koyması açısından bu çalışma literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır.

3. YÖNTEM (METHODOLOGY)

Bu araştırma teorik ve pratik olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın teorik kısmı konuyla ilgili literatüre dayanarak oluşturulmuştur. Pratik, yani uygulama kısmı saha

araştırmasından elde edilen verilerle oluşturulmuştur. Veri toplama tekniklerinden anket, gözlem ve mülakat kullanılmıştır. Bu yöntemleri uygulayabilmek için öncelikli olarak evren belirlenmiştir. Daha sonra belirlenen evrenden "sistematiik örneklem" yöntemi ile örneklem seçilmiştir.

Elazığ kent merkezinde bulunan boşanmış, resmi olarak evliliği devam ettiği halde eşinden uzun süredir ayrı olan, imam nikâhlı veya resmen evlenmediği eşinden ayrılan, eşi uzun süreli mahkûm olan ve herhangi bir nedenden dolayı eşini kaybeden yoksul kadınların tamamı, bu araştırmanın evrenidir. Aynı durumda olan erkeklerin evrene dâhil edilmemesinin nedeni, kadınlara oranla son derece az sayıda olmaları ve yoksulluk durumlarının kayda değer bir nitelik arz etmemesidir. Elazığ'da erkekler tarafından idare edilen parçalanmış yoksul aileler, kadın tarafından idare edilen yoksul ailelerin yaklaşık %10'u civarındadır. Yapılan ön araştırma sonucunda onların kayda değer bir yoksulluk durumlarının olmadığı saptanmıştır.

Araştırma kapsamında Elazığ'da yoksullara yönelik bir yardım kuruluşu olan Mamuret'ül-Aziz Vakfı'na kayıtlı olan ve aktif yardım listesinde bulunan parçalanmış yoksul aileler baz alınmıştır. Bunların toplam sayısı 1215'tir. Bu sayı vakfa kayıtlı olan yoksul ailelerin yaklaşık olarak üçte biridir. Bu aileler öncelikle alfabetik olarak sıralanmıştır. A'dan Z'ye kadar 1215 aile sıralandıktan sonra bunlar arasından 240 aile seçilmiştir (Bu sayının evrene oranı yaklaşık olarak %20'ye tekabül etmektedir). Bunlar arasında yapılan seçim 1-5-10-15-20-25.....1210-1215 olarak sistematiik bir şekilde belirlenmiştir. Yani her beşte bir 5'in katsayıları seçilmiştir. 240 ailenin tamamına adres değişikliği ve evde bulunmama gibi nedenlerden dolayı ulaşılamamıştır. Ulaşılabilen yoksul aile sayısı 195 olmuştur. Dolayısıyla örneklem/araştırma grubu sayısı 195'tir.

4. YOKSULLUK (POVERTY)

Yoksulluk son derece geniş kapsamlı bir kavramdır. Genel manada yoksulluk sahip olamama, istediğini alamama ve buna bağlı olarak yaşam için gerekli olan ihtiyaçların karşılanamaması demektir. Ancak ihtiyaçların nicelik ve niteliğine bağlı olarak yoksullukla bağlantılı birçok kavram türetilmiştir. Bunlar arasında niceliğe bağlı olarak geliştiren mutlak yoksulluk ve görelili yoksulluk kavramları başta gelmektedir. Mutlak yoksulluk bir ailenin geçimini sağlayabilecek asgari yaşam olanaklarından mahrum kalması anlamına gelirken, görelili yoksulluk bir ferдин veya hane halkının diğerleriyle kıyaslandığında, onların gerisinde kalması ve ikincil ihtiyaçların çoğunu karşılamada yetersiz kalmaları anlamına gelmektedir. Ancak her iki yoksulluk türünde de ortak olan şey tüketim toplumunun gereklerini yerine getireme ve birçok imkândan mahrum kalmadır. Bu açıdan bakıldığında yoksulluğun her türü sosyal dışlanmayı ve ötekileşmeyi doğurmaktadır.

Yoksulluğun farklı tanımlarının yanı sıra farklı boyutları da mevcuttur. Bu boyutlar arasında sosyal dışlanma, sınıf-altı ve toplumsal cinsiyet gibi olgular vardır. Yoksulluğun farklı boyutlarının ortaya çıkmasında etkili olan faktörler ise yaş, cinsiyet, ayrımcılık, ötekileştirme ve yabancılaştırmadır. Tüm bunların oluşması yoksulluğu derinleştirirken, yoksulları daha kapalı bir yaşam sürmeye itmektedir. Yoksulluğun cinsiyet boyutu olan kadın yoksulluğu, cinsiyet ayrımcılığından kaynaklanan nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca tek ebeveynli ailelerin sayısındaki artış kadın yoksulluğunu artıran bir diğer etkidir. Kadın yoksulluğu veya yoksulluğun kadınlaşması kavramının kökeni, Amerika'da yalnız yaşayan ve yoksulluk yardımı alan kadınlar hakkında yapılan tartışmaya

dayanmaktadır. Terim ilk olarak Pearce tarafından 1978'de kullanılmıştır. Pearce'ye göre, yoksulluk hızla bir kadın sorunu haline gelmeye başlamıştır. Gonyea'a göre, Pearce'nin yoksulluğun kadınsıllaşması kavramını temellendiren tarihsel gelişme ise gelişmiş kapitalist toplumlarda, özellikle Amerika'da 1970'lerden sonra klasik çekirdek aile anlayışı ve pratiğinin, sarsılması ve değişmesidir" (Güneş, 2002). Ülkemizde de boşanma sayısındaki artış ve çekirdek ailelerin giderek azalması yoksulluğun kadın boyutunu ön plana çıkarmaktadır. Yoksulluğun yaşa bağlı olan diğer boyutu ise çocuk yoksulluğudur. Çocuk yoksulluğunun ayrı bir tartışma konusu olmasının temelinde çocukların yoksulluğa karşı daha duyarlı olmaları ve yoksulluktan daha fazla etkilenmeleridir. "Yoksulluğun pençeleri bir aileye uzandığında, bundan en çok etkilenen, en çok zarar görenler; yaşama, gelişme ve büyüme hakları riske atılanlar, o ailenin en küçük üyeleridir. Günümüzde gelişmekte olan ülkelerde doğan her 10 çocuktan dördü aşırı yoksulluk içindeki bir dünyaya gelmektedir. Çocuk haklarının yaygın bir biçimde ihlali de temelde gene yoksulluktan kaynaklanmaktadır" (UNICEF, 2001).

Parçalanmış ailelerin yoksulluğu ise her iki yoksulluk türünün birleştiği, yani hem kadınların hem de çocukların yoksulluğunu içeren sosyolojik bir olgudur. Bu yoksulluk türünde hem kadınların hem de çocukların büyük bir mağduriyet içerisinde oldukları ve başta akrabaları olmak üzere sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları bilinmektedir. Parçalanmış ailelerin yoksulluğuna bu açıdan bakıldığında sorunun kapsamı tam olarak anlaşılacaktır.

5. PARÇALANMIŞ AİLE (BROKEN FAMILY)

Hane nüfusu kriteri dikkate alındığında iki farklı aile türünden söz edilebilir. Bunlardan ilki geniş aile diğeri ise çekirdek ailedir. Geniş aile daha çok geleneksel yaşam tarzının hakim olduğu toplumlarda veya bölgelerde görülürken, çekirdek aile modern yaşam tarzına daha uygundur. Çekirdek aile, anne-baba ve evlenmemiş çocuklardan meydana gelirken, geniş aile bunlara ilave olarak hanede başkalarının yaşamasıyla oluşmaktadır. Hanedeki nüfus sayısı ve nüfus tipine bağlı olarak ortaya çıkan geniş ve çekirdek ailenin yanı sıra, farklı kriterler dikkate alınarak çeşitlendirilen aile yapıları da söz konusudur. Bunlardan birincisi otoriteye göredir. Otoriteye göre aile türleri ataerkil, anaerkil ve eşitlikçi aile olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bir diğeri ise yerleşim yerine göredir. Bunlar da kendi içerisinde kırsal ve kentsel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Diğer aile türleri ise şöyledir: Yöresel özelliklere göre; taygeldi ve berdel ailesi ve evlilik türüne göre; monogami ve poligamidir.

Yukarıda sıralanan aile türlerinin yanı sıra bir de ebeveyn eksikliğine göre aile türleri vardır. Bu aile türlerinde iki farklı tip karşımıza çıkmaktadır. Birincisi savaşlar veya evlilik dışı doğumlar neticesinde ortaya çıkan babasız ailelerdir. Bunlara aynı zamanda *single-mothers family* de denilmektedir. Bir diğeri adı da tamamlanamamış ailedir. Diğeri ise parçalanmış ailedir. Ebeveynlerden birinin veya her ikisinin ölüm veya boşanma gibi nedenlerle aileden ayrılmasına parçalanmış aile denilmektedir. Eşlerden birinin ölümü veya ayrılığı neticesinde parçalanmış aile yapısı ortaya çıkmaktadır. Bu aile yapısı birtakım sorunları bünyesinde barındıracak şekildedir. Günümüz toplumlarında özellikle çocuklar açısından pek çok problem aile parçalanmaları sonucunda meydana gelmektedir. Bu problemler arasında en öne çıkanlar yoksulluk, suç ve psikolojik sorunlardır. Zorunlu göç, okulu yarıda bırakma, intihar gibi diğer sosyal problemlerin temelinde de parçalanmış aile yapısı olabilmektedir.

Aile parçalanmasının en bilinen şekli ölümdür. Ölüm olgusu, sosyolojik ve psikolojik yönlerden aileyi ciddi bir şekilde sarsıntıya uğratmaktadır. Eşlerden herhangi birinin ölümü sonucunda gerçekleşen aile parçalanması, diğer eşi dul bırakırken, çocuklar yetim veya öksüz kalmaktadır. Bunun sonucunda çoğu zaman yeni bir evlilik gerçekleşmezken, maddi ve manevi açıdan aile motivasyonu zarara uğramaktadır. Bundan en çok etkilenen kadın ve çocuklar olmaktadır. Aile parçalanmasının ikinci şekli boşanmadır. Boşanma olgusu ölüme nazaran daha fazla karmaşık ve daha sorunlu bir süreci ifade eder. Bunun en önemli nedeni boşanmadaki sosyal faktörlerin daha etkili ve daha yıpratıcı olmasıdır. Boşanma nedenlerine baktığımızda genel olarak şunları görebilmekteyiz: Aldatma/aldatılma, sorumsuzluk ve ilgisizlik, dayak/kötü muamele, içki/kumar, eşlerin ailelerine karşı saygısız davranması, terk etme, çocuk olmaması, evin geçimini sağlayamama, yüz kızartıcı suç, çocuklara karşı kötü muamele, eşin ailesinin karışması vs.dir. Tüm bu nedenlerden dolayı gerçekleşen boşanmalar bireyler üzerinde olumsuz etkiler bırakabilmektedirler. Ancak kadınlar ve çocuklar boşanma neticesinde daha fazla yıpranmaktadır.

Boşanmalar sonrasında refah düzeyinin güçlü bir etkisi söz konusudur. Ailesi tarafından bağımsız, özgür, kendine yetebilen ve yaşamdaki birçok tehlikeye karşı donanımlı bir şekilde yetiştirilen bir kadın aynı zorluklarla çok daha kolay bir biçimde savaşılabirken, mesleği olmayan ve ev kadını olarak yetiştirilen bir kadın için boşanma sonrası yaşam adeta bir kısır döngüye, bir yoksulluk sarmalına dönüşmektedir. Boşanma, hem sosyal itibar kaybı, hem de kadın için bir yoksunluk ve acizlikler döngüsü oluşturmaktadır. Mesleği olan veya ailesi tarafından destek gören kadın içinse boşanma ve sonrası süreç daha normal bir şekilde geçmektedir (Akgül Sarpkaya, 2012:26-27).

6. SOSYAL DIŞLANMA (SOCIAL EXCLUSION)

Modernleşmeyle birlikte kentlerde anomi ve yabancılaşma meydana gelmiştir. Yaşadığımız toplumsal hayat büyük ölçüde bireyselleşmiş ve sosyo-ekonomik açıdan insanlar yalnızca kendi hayatlarını düşünür hale gelmişlerdir. Aşırı bireycilik, insanlara kendi kendine yetme duygusunu aşılamaştır. Bu noktada kendi kendine yetmeyen ve toplumun gerisinde kalan bireyler toplum tarafından bir kenara atılmıştır. Toplumun kıyısında yaşayan bireyler sosyal yaşama yeterince katılamamış ve sınıf-dışı varlıklar olarak kalmışlardır. İşte sosyal dışlanma bu durumları kapsayan bir kavramdır. Sosyal dışlanma kavramı 1970'li yıllarda global düzeyde yaşanan ekonomik krizlere bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Daha önceleri, yani 1950'ler ve 60'lı yıllarda böyle bir sorun dile getirilmezken, refah düzeyindeki düşüş ve yoksulluğun artışına bağlı olarak bu kavram tartışılmaya başlanmıştır. 1974 yılında Fransa'nın sosyal işlerden sorumlu bakanı, Rene Lenoir, Fransız toplumunun onda birinin toplumdan dışlanmış olduğunu belirterek, dışlanmış bu grupları, zihinsel ve fiziksel engelliler, suçlular, hasta ve bakıma muhtaç yaşlılar, istismar edilen çocuklar, uyuşturucu madde bağımlıları, intihara eğilimli insanlar, yalnız ebeveynler, problemlili aileler, marjinal, asosyal insanlar ve diğer "sosyal uyumsuzluk" içindeki insanlar olarak nitelendirmiştir (Silver akt. Çakır, 2003:84).

Bir toplumda ırk, etnik köken, din, mezhep, cinsiyet, sağlık, eğitim, ekonomik durum ve diğer alanlarda farklı durumda olanların normal olarak görülmemeleri sonucu "sosyal dışlanma" olgusu ortaya çıkmaktadır. Sosyal dışlanma, toplumdaki bazı kişilerin yoksulluk, bilgi ve yetenek eksikliği veya ayrımcılık gibi nedenlerle toplumla

bütünleşememesi durumudur (Demir Şeker, 2008:10). Özbudun'a göre de sosyal dışlanma genellikle toplumdan yalıtılmış kesimleri ve sınıf-altı olarak tabir edilen kesim içinde yer alanları anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Öte yandan toplumun genelinin ulaşabildiği imkanlara ulaşamama, emek pazarının enformelleşmesi ve kayıtdışı işlerdeki artış, sosyal dışlanma ve marjinalleşme kavramını karakterize eden unsurlardır (Özbudun, 2002:54-55).

Sosyal dışlanmanın ekonomik durum bakımından kendini gösterdiği sınıf ise yoksul sınıftır. Günümüz yoksulluğunun en temel problemi olan sosyal dışlanma olgusu, yoksulların toplum tarafından kabul görmemelerine ve öteki konumuna gelmelerine işaret etmektedir. Yapılan yoksulluk araştırmalarında göze çarpan en temel nokta yoksulların kendilerini topluma ait hissetmemeleri ve yoksulluk kültüründe yaşamalarıdır. Bauman'a göre sosyal dışlanmayı en keskin biçimde yaşayanlar yoksullardır (Bauman, 1999b). Buğra'nın (2008:259) belirttiği gibi "...yoksulluk her şeyden önce insanın topluma diğer insanlar gibi katılabilmesini engelleyen bir sosyal dışlanma sorunudur." Toplumsal ayrışma maruz kalan insanlar, doğal olarak, toplumsal ve ekonomik destek ağlarından yoksun kalmaktadırlar. Kentlerdeki eşitsizlik ve yoksulluktaki artışa bağlı olarak dışlanma ve tecrit koşulları oluşmaktadır. En ufak bir engellenme ya da olumsuzluk, yoksulluğa düşmeleriyle sonuçlanacağından, kendilerini sürekli bir "yoksulluk riski" altında hissetmektedirler. Geçmişte yoksulluğu doğrudan yaşamış, halen yaşamakta olan veya diğerlerine göre daha fazla yoksulluk riski taşıyanlar için en ufak terslik veya yeteneklerinde görülen küçük bir azalma, yaşamlarının kalitesinde ani ve önemli bir düşüşle veya toplumsal ilişkilerden dışlanmayla sonuçlanabilmektedir (Buffoni akt. Aytaç, 2013:86).

Bauman'a göre yoksulluk yalnızca yokluk ve bedensel tehlike anlamına gelmez. Ona göre yoksulluk sosyal ve psikolojik bir durumu ifade eder. Toplumsal standartların altında kalan kişi çektiği sıkıntı ve ıstıraplar neticesinde normal yaşamın dışında kaldığını hisseder. Bu durum kendini beğenmeme ve suçluluk hissiyle sonuçlanır. Ona göre yoksulluk toplum şartları içerisinde mutluluk ifade eden her şeyden yoksun olmak ve hayatın sunmak zorunda olduğu şeyleri alamamak anlamlarına gelir (Bauman, 1999a:60). Yoksulluk, doğrudan bir sosyal dışlanma problemi olmasa da, dolaylı olarak bir sosyal dışlanma problemidir. Yoksulların geçim için gerekli olan mal ve hizmetleri temin etmede sorun yaşamaları, onları toplumun diğer kesimlerinden ayıştırmaktadır. Bu da onların topluma ait olma duygularını zayıflatmaktadır. Dolayısıyla yoksulluk, ekonomik bir sorunun ötesinde, bir ayrışım, dahil olamama, dışta tutma ve ötekileştirme problemidir (Kümbetoğlu, 2002:132).

Bireylerin toplumsal kabulünün olmayışı, önemli bir yoksunluk ve yoksulluk göstergesi olmaktadır. İlhan'a göre "sosyo-ekonomik gerçekliğin modern öncesi zamanlarda olduğundan çok farklı bir hal alması, yoksulluğun anlamının da kökten değişmesine neden olmuştur. Yoksulluk artık yalnızca bir maddi mahrumiyet durumu değil, sosyal tecrit, ötekileş(tiril)me, itibarsızlık, özgüven ve özsaygı yitimi gibi yansımalarıyla, kısaca derinlikli deneyimlenen şiddet olarak kendinden söz ettirmektedir" (İlhan, 2013:216).

Yoksulluğun öne çıkardığı sosyal dışlanma problemi kapitalist dünya düzeniyle de alakalı olan bir durumdur. Buna bağlı olarak yoksulluğun yönetimini sağlamak isteyen bazı siyasetçi ve elitistler de sosyal dışlanmayı benimseyebilmektedirler. Buğra (2008:10-11), yoksulların toplumun başına bela olmamaları için çeşitli görüşlerin ileri sürüldüğünü belirtmektedir. Bu görüşler şunlardır: yoksulların

mekânsal olarak tecrit edilmeleri, istatistiki verilerle yoksulları kontrol altında tutma, yoksulluğu yoksulların bireysel özellikleriyle açıklama, yoksulluk kültürü ve yoksulluğu hayırseverliğe havale etme.

Yoksulluğun bir sosyal dışlanma problemi olduğunu belirten yazarlardan Hobsbawm ise sınıf, yoksulluk ve hegemonya arasındaki ilişkiyi şöyle tanımlamaktadır: "*Sınıf sadece gruplar arası bir ilişki olmayıp, aynı zamanda bunların üstte olanlar tarafından çizilen bir toplumsal, kültürel ve kurumsal çerçeve içinde bir arada olmalarıdır. Yoksulların dünyası, ne kadar incelikli, kendine yeterli ve ayrı olsa da, madun ve bu nedenle, bazı anlamlarda eksik bir dünyadır; zira hegemonyaya sahip olanların çizdiği genel çerçevenin varlığını veya en azından kendisinin çoğu zaman bunun hakkında pek bir şey yapamayacağını veri alır. Kimi içerimlerine meydan okuduğu zaman bile, onların hegemonyasını kabul eder; çünkü genellikle etmek zorundadır*" (akt. Erdoğan, 2007:83).

Kadın yoksulluğu üzerinde de sosyal dışlanmanın etkisi son derece büyüktür. Sosyal dışlanmaya maruz kalan yoksul kadın daha fazla mağdur olmaktadır. İşgücünden, eğitimden, temel hizmet kurumlarından dışlanma sonucunda yoksul kadınlar, özgüvensizlik, yalnızlık ve çaresizlik gibi psikolojik rahatsızlıklar ile karşı karşıya gelmektedirler. Yaşamdan doyum sağlayamayan yoksul kadınların topluma olan aidiyet başlarını zayıflamakta ve toplumsal kurumlara güven duygusu azalmaktadır. Sosyal bütünleşmeyi tehdit eden bu durum kadınların yoksulluk nedeniyle toplumsal yaşamdan uzak kalması sorunudur (Alptekin, 2014:29).

Sosyal dışlanma ile ilgili yapılan bu tanımlara ve anlatımlara bağlı kalarak yoksulların kendi dünyalarında sosyal dışlanmayı yaşayıp yaşamadıkları ve eğer yaşamışsalar bunu ne kadar hissettikleri, yoksulların dünyasını anlama noktasında oldukça önemlidir. Dolayısıyla, araştırma grubundaki yoksullara sosyal dışlanmaya uğrayıp uğramadıkları ile ilgili soruların sorulması önemli görülmüştür.

7. BULGULAR VE YORUM (FINDINGS AND COMMENT)

7.1. Parçalanma Şekli (Fragmentation Type)

Daha önce de belirtildiği gibi aile parçalanmasının bilinen iki şekli vardır. Bunlardan biri ölüm diğeri boşanmadır. Bunların yanı sıra resmi olmayan ayrılıklar ve uzun süreli mahkûmiyet durumu da bu kategoride değerlendirilebilir. Araştırma grubunda olup da, ölüm faktörü ile parçalanan ailelerin oranı %42,1'dir. Boşanma yoluyla parçalananların oranı %24,6, resmi olmayan ayrılık faktörü ile parçalanan ailelerin oranı %26,7'dir. Mahkûmiyet faktörü ise %5,6'dır. Geri kalan %1 ise diğeri nedenlerdir. Bu nedenler arasında en fazla öne çıkanlar resmi veya gayri resmi olan ayrılıklardır. Her ikisinin toplam oranı %51,3'tür. Genellikle ölüm yoluyla parçalanan aileler toplumsal açıdan daha fazla kabul gördükleri gibi, sosyal güvence ve sosyal yardım imkânlarından daha fazla yararlanabilmektedirler. Ancak boşanma veya gayri resmi ayrılıklar hem toplum tarafından bir kusur olarak görülmekte, hem de sosyal güvence ve sosyal yardım olanaklarından yararlanma açısından sorun teşkil etmektedir. Öte yandan yoksul boşanmalarında nafaka düzeyinin düşüklüğü ve nafaka ödemelerinin düzensizliği yoksulluğu daha da derinleştirmektedir.

7.2. Yoksulluğun Başlangıcı/Kronikleşme Zamanı (The Beginning of Poverty/ Chronicity Time)

Yoksulluğun başlangıç zamanı 4 aşamalı olarak değerlendirilebilir. Bu aşamalar, tüm yaşamı boyunca yoksulluk, evlilikle birlikte ortaya çıkan yoksulluk, evlilikten bir süre sonra

oluşan yoksulluk ve parçalanma ile birlikte gelişen yoksulluktur. Araştırma grubundaki yoksulların %23,6'sı yaşamlarının neredeyse tamamının yoksullukla geçtiğini belirtmişlerdir. Gerçek yoksulluk probleminin evlilikle birlikte başladığını ifade eden yoksulların oranı ise %15,4'tür. Evlenen kişinin işsiz veya yoksul olması bu durumun oluşmasındaki birinci etkidir. Evlendikten sonra birtakım değişkenlere bağlı olarak yoksullaşanların oranı ise %11,8'dir. Bu değişkenlerin önemli bir kısmı aile parçalanmasına da zemin hazırlamaktadır. Aile parçalanmasından sonra yoksulluk problemi oluşan/artan ailelerin oranı ise %49,2'dir.

Birinci kategorideki yoksullar için yani hayatlarının tamamını yoksul olarak geçirenler için yoksulluk problemi tamamen kronik ve içinden çıkılmaz bir nitelik arz etmektedir. Öte yandan bunların yoksulluğu parçalanma gibi farklı değişkenlere bağlı olarak daha da ağırlaşmaktadır. Doğuştan yoksul olan, ancak parçalanma ile birlikte durumu kronikleşen yoksullardan K.D. (52) bu durumu şöyle anlatmıştır: "Yoksulluk dünyaya şanssız olarak gelmektedir. Ben bunu yaşadım. Annem kardeşimi doğururken öldü. Dört kardeşimle birlikte ortada kaldık. Daha sonra üzerimize analık geldi. Bize yıllarca eziyet etti. Babam zavallı bir insandı, onun yaptıklarına ses çıkarmıyordu. Ben mecburiyetten 14 yaşında gelin oldum. Hiç tanımadığım biriyle evlendim. Kocam iyiydi ama iş kazasında öldü. Bu defa çocuklarımla yalnız kaldık. Çocuklarımla bir kısmını yurda verdim, küçükleri benim yanımda bıraktım. Önceleri evlere temizliğe giderek şimdi ise apartman temizliğine giderek ailemi geçindirmeye çalışıyorum. En zorlandığım konu ise kirayı ödemektir. Allah'tan hayırseverler kiraya yardımcı oluyorlar."

Bir diğer yoksul R.B. (48)'nin de durumu benzerlik göstermektedir. Ancak onun koşulları oldukça ağırdır. Onun yoksulluk hikâyesi şöyledir: "Eşimin çocuğu olmuyormuş. Beni ailemden istedi. Ailem çok fakirdi ve annem ben küçükken ölmüştü. Babam da başlık parası karşılığında beni verdi. Ben de belki ikinci eş olmaya itiraz ederdim ama üvey anne zulmünden dolayı kabul ettim. Daha sonra kumalı olarak imam nikâhlı bir şekilde evlendim. Ondan sonra eşim bana hiç iyi davranmıyordu. İki çocuk dünyaya getirdim. Çocuklar doğduktan sonra eşim beni dışarı atmak istedi. Gidecek bir yerim olmadığı için direndim. En son eşim ilk karısıyla birlikte evi terk edip köye gitti. Erkek çocuğumu da kandırıp benden soğuttular. Onu da yanlarına aldılar. Ancak kızım gitmek istemedi. Biz onunla yalnız kaldık. Şimdi öz oğlum bana düşman olmuş. Gelip beni ve kız kardeşini dövüyor. Biz de bir şey yapamıyoruz. Evden çıkmamı istiyorlar. Suyu çeşmeden dolduruyorum ki fatura gelmesin. Ekmeği de çingeneler çöpten topluyorlar, bize acıdıkları için o ekmekten bize de veriyorlar." Bu ifadeler yoksulluk sorununun 4 aşamasını da örneklendirmektedir.

7.3. Sosyal Dışlanma (Social Exclusion)

Araştırma grubundaki yoksulların %65,1'i sosyal dışlanmaya maruz kaldığını belirtirken, sosyal dışlanma olgusunu yaşamadıklarını ifade eden veya bunu bilmeyen yoksulların toplam oranı ise %34,9'dur. Dolayısıyla, sosyal dışlanmanın yoksullar arasında önemli bir sosyal problem olduğunu söylemek mümkün; fakat bunu bütün yoksullara genellemek hatalı bir yaklaşım olur. Konuyla ilgili olarak, Adaman ve Keyder'in İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Gaziantep ve Diyarbakır illerinin gecekodu bölgelerinde yapmış oldukları çalışmanın sonuçlarına göre, görüşülen kadınların yaklaşık olarak yarısı sosyal dışlanmayı hissettiklerini belirtmişlerdir. Sosyal dışlanmanın nedenleri şöyle sıralanmaktadır: Yoksulluk yüzde 46'lık bir oranda ilk

sırada gelmektedir; yani neredeyse görüşülen iki kişiden biri yoksul olduğu için kendini toplumdaki dışlanmış olarak hissetmektedir. Sırasıyla, eğitim seviyesi yüzde 30, giyim-kuşam yüzde 29, etnik köken yüzde 18, şive yüzde 17 ve dini inanç-mezhep yüzde 12 gelmektedir (Adaman & Keyder, 2007:85). Yine Erdem'in Ankara kent yoksulları üzerine yapmış olduğu araştırmada dışlanmaya maruz kaldıklarını belirten yoksulların oranı %21,8 iken dışlanmaya maruz kalmadıklarını belirten yoksulların oranı %77,8'dir (Erdem, 2003:94).

7.4. Ailesel Dışlanma (Exclusion from Family)

Yoksul kadınlar dışlanma olgusunu öncelikli olarak en yakınlarından başlamak kaydıyla yaşadıklarını belirtmişlerdir. Aile parçalanması yaşayan kadınların çoğu baba evine dönememişlerdir. Aile parçalanması ile birlikte baba evine dönebilenlerin oranı sadece %11,8'dir. Geri kalan oranlar ise şöyle dağılım göstermektedir: Yoksul kadınların %47,2'si şartlar uygun olmadığı için, %13,3'ü kendileri gitmek istemedikleri için tekrardan baba evine dönmemişlerdir. Baba evine dönüp ayrılanların oranı %6,7 olmakla birlikte kadınların %21'i ise ailesinin kendilerini ve çocuklarını kabul etmediklerini belirtmişlerdir. Bu oranlarda en fazla sosyal dışlanma olgusunu doğrudan yansıtan iki faktör bulunmaktadır. Birincisi baba evine gitmek istediği halde ailesi tarafından reddedilenler, ikincisi ise dönüp tekrar ayrılanlardır. Her ikisinin toplam oranı yaklaşık olarak %28'dir (%21+%6,7). Buna örnek olarak görüşülen yoksullardan H.T. (49) şunları ifade etmektedir: "2 yıldır eşimden ayrırım. Boşanma davası açtım ama sonuçlanmadı. Eşim esnaftı, durumumuz iyiydi. 5 yıl önce dükkânımız yandı. Maddi durumumuz kötüleşti. Zaten eşim o olaydan önce benim üzerime evlenmişti ama benim bundan 2 yıl önce haberim oldu ve bu sebeple ayrıldık. Eşimin ailesi de benim ailem de bize sahip çıkmadılar. Ailem bana dedi ki, çocuklarını at da gel. Biz elin çocuklarına bakamayız. Ben de bunu yapmadım. 3 çocuğumla birlikte ev tuttum. Evlere temizliğe giderek kendimi ve çocuklarımı geçindirmeye çalışıyorum. Kimseden yardım istemiyorum, çünkü kimse yüzümüze bile bakmıyor. Yoksullar doğuştan talihsizdirler" Bu ifadeler sosyal dışlanma olgusunun aileden başlayarak toplumun tamamına yayıldığını göstermektedir. Ayrıca bazen sosyal dışlanma olgusu şiddet boyutuyla da karşımıza çıkabilmektedir. Kendi ailesinden önce dışlanan daha sonra şiddet gören L.G.(35) ise şunları ifade etmiştir: "Yakın akrabam olan eşimle bundan 15 yıl önce evlendim. O süre zarfında biz İstanbul'da bulunuyorduk. Eşimin orada marketi vardı ve işleri iyiydi. Ancak doğru düzgün evine bakmıyordu ve sürekli şiddet uyguluyordu. Alkol alıp beni dövüyordu. Çocuğum 3 aylıkken bırakıp babamın evine geldim. Babam çocuğumu kabul etmedi. Çocuğumu kocamın üstüne atmamı ve gidip çalışmamı söyledi. Ben bunu yapamadım. Çocuğumu bırakamadım. Bu nedenle ailemden şiddet gördüm. Babam beni ve çocuğumu dövüyordu. Beni ve çocuğumu dışarı attılar. Bunun neticesinde polise sığındım. Sosyal yardımlaşma vakfı bana eşya verdi. 230 TL kira ödüyorum. Evlere temizliğe gidiyorum." Burada yoksulluk ve sosyal dışlanma ile birlikte şiddetin yansması da açıkça görülmektedir.

Aile içinde oluşan şiddet çoğu kez gizli kalmakta, özel hayat olarak kabul edilmektedir. Örneğin "evlilik bir gül bahçesi değildir, kötüleri iyi yapacak sensin", "ne olursa olsun her zaman kocanın yanında yer alacaksın, eşin baskı altında olabilir", "sen kadınsın alttan al", "kan kusan da kızılıcık şerbeti içtim, diyeceksin" benzeri yargılarla değerler gündelik söylem dilinde pekiştirilmektedir. Tüm bu söylemler kadınların şiddet karşısında pasif kalmalarına ve şiddeti içselleştirmelerine neden olmaktadır (Mavili Aktaş akt. Sallan Gül:

2014:186). Bora'ya göre de kendi yetiştikleri dönemde yaygın olan anlayış, bir kızın evlenene kadar babası, sonra da kocası tarafından korunup kollanmasıdır. Ancak bu durum onların hayatında hiçbir biçimde geçerli olmamıştır. Ne kocaları ve kocalarının ailesi ne de babaları ve kendi aileleri tarafından desteklenmeyen kadınlar, hiçbir donanımları ve hazırlıkları olmayan bir hayat mücadelesi içinde, çocuklarıyla birlikte yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. (Bora, 2007:103).

Araştırma grubunda olup da hayatlarında en az bir defa fiziksel şiddete maruz kalan yoksul kadınların oranı %67,3'tür. Bu oran oldukça yüksektir. Araştırma grubunda bulunan ve şiddete maruz kalan yoksul kadınların yaklaşık %82'si eşinden, %8,3'ü eşinin ailesinden, %5,3'ü çocuklarından ve %4,5'i ise kendi ailesinden şiddet gördüğünü belirtmiştir. Bu oranlar ise "en fazla şiddeti kimden gördünüz?" sorusundan alınan cevaplarla oluşturulmuştur.

7.5. Sosyal Dışlanma Nedeni (Cause of Social Exclusion)

Araştırma grubunda bulunanlar içerisinde, sosyal dışlanma olgusuna maruz kaldığını belirtenlerin %57,5'i bunun nedeni olarak yoksul oluşlarını göstermiştir. Yoksulluktan sonra diğer dışlanma nedeni ise parçalanmış aile olmaktır. Araştırma grubundaki yoksulların %26'sı dışlanma nedenini parçalanmışlık olarak yorumlamışlardır. Etnik durumundan dolayı sosyal dışlanmaya uğradığını söyleyenlerin oranı %7,9, "mahalleye sonradan geldiğimiz için" sosyal dışlanmaya maruz kaldık diyenlerin oranı ise %6,3'tür. Neden olarak diğer şikkını işaretleyenlerin oranı ise %2,4'tür.

Sosyal dışlanmanın birinci nedeni olan yoksulluğu ele alacak olduğumuzda, bu sebepten dolayı yoksullar kendi kendilerini bile dışlamış, yani toplumdaki soyutlanmışlardır. "Allah fakirin belasını versin, yoksul olacağımıza ölsek daha iyi" gibi cümleler sarf etmişlerdir. Yoksulların psikolojik olarak yıpranmalarına sebep olan bu durum, yoksulların toplumsal hayata katılmalarını da engellemektedir. Özellikle tüketim toplumu yoksulları daha da içine kapanık bir hale getirmiş; bunun sonucu olarak da yoksullar hem kendilerini giderek daha fazla sähipsiz hissetmeye başlamış hem de varsıllar tarafından bir dışlanmaya uğramışlardır. Varsıllar tarafından dışlandığını belirten B.Ö. (49)'nün yoksulluk hikâyesi ve dışlanma durumu diğer parçalanmış yoksulların durumunu da temsil etmektedir: "Oğlum kanserden ölünce eşim depresyona girdi. 20 yıl önce evi terk etti. Bir daha da dönmedi. Hiç görüşemedik. Eşimden boşanmak istiyorum ama eşimi bulamıyorum. Eğer boşanırsam rahat bir şekilde yardım alabilirim. Kira 300 TL. Kiramı hayırseverler ödüyor. 2 kızım var biri okuyor, diğeri bıraktı okulu. Kendim şeker hastasıyım. Lambayı yakmıyoruz ki elektrik faturası çok gelmesin. Akrabalar sadece ramazan ayında yardım ediyorlar. Onun dışında yüzümüze bile bakmıyorlar."

Bir başka yoksul A.Ş. (50) ise yoksulluk durumunu ve dışlanma olgusunu şu şekilde anlatmaktadır: "Kocam 5 yıl önce evi terk etti. Özürlü çocuklarımdan kaçtı. 3 çocuğum var ikisi sağır dilsizdir. Çocuklarım boya badana işleri yapıyorlar. Eşim beni çok döverdi. Kulağımın biri bu yüzden duymuyor. Annem babamı da trafik kazasında kaybettim. 300 TL kira ödüyoruz. Durumumuz çok kötü. SYDV'den ve Mamuret'ül Aziz Vakfı'ndan başka yardım eden kimsemiz yok. Zaten yoksul olmak parası olmamak değil, kimsesi olmamaktır. Akrabalarımızdan hiç kimse kapımızı açmıyor, hatta bizi gördüklerinde yollarını bile değiştiriyorlar."

Yoksul kadınlar; varsılların yanı sıra, başta kendi aileleri olmak üzere bazen çocukları tarafından bile dışlandıklarını ifade etmişlerdir. Z.D. (74) bu yoksullardan biridir: "Çocuklarım beni bir kenara atmışlar. Komşular yardım ediyor. Devletin yardım olarak verdiği kömürü bile çocuğum alıp götürüyor. 300 TL olan 3 aylığıma da çocuklarım el koymuşlar. Vakıf olmasa acımdan ölürüm."

Sosyal dışlanma nedenleri arasında %26'lık oranla yer alan aile parçalanmasında ise parçalanma şekline bağlı olarak farklılıklar söz konusudur. Ölümle birlikte parçalanmış ailelerden ziyade boşanan veya eşinden resmi olmayan yollarla ayrılanlar daha fazla dışlanmaya maruz kalmaktadır. Aile parçalanması nedeniyle sosyal dışlanmaya maruz kalanların %32,3'ünü ölüm yoluyla parçalanmış aileler oluştururken, %60,6'sı boşanma veya ayrılma yoluyla parçalanmış ailelerden oluşmaktadır. Boşanma araştırması yapan yazarlardan biri olan Arıkan'a göre ise boşanan kadınların %42,24'ü boşandıktan sonra çevrenin bakış açısının değiştiğini belirtmişlerdir. Bunlar içerisinde %67,65'lik kesim, değişen bakış açısının olumsuz yönde olduğu görüşündedirler (Arıkan, 1992:147).

Mikro düzeydeki aile parçalanması, çoğu zaman makro düzeydeki aile parçalanmasına da dönüşebilmektedir. Yani aile parçalanması ile birlikte kadının anne-babası, kayınvalide-kayınpederi başta olmak üzere yakın akrabalar bile aileye yüz çevirebilmektedir. Bu ise daha önce de belirtildiği gibi tek ebeveynli hane üyelerini daha fazla yıpratmaktadır. Sonuçta sosyal dışlanmanın yaratmış olduğu tahribi parçalanmış yoksullar üzerlerinden atamamaktadırlar.

7.6. Parçalanma Şekli ve Sosyal Dışlanma (Fragmentation Type and Social Exclusion)

Ölüm nedeniyle aile parçalanması yaşayan yoksul kadınların %50'si, mahkûmiyet nedeniyle aile parçalanması yaşayan yoksul kadınların %63,6'sı sosyal dışlanmaya maruz kaldıklarını belirtmektedirler. Resmi boşanmalarda bu oran %75,5, resmi olmayan ayrılıklarda %78,4'tür. Bu sonuçlara göre sosyal dışlanma ile ailenin parçalanma şekli arasında güçlü bir ilişki söz konusudur. Özellikle ölüme nazaran tabii bir durum olarak görülmeyen ayrılıkların sosyal dışlanma riskini artırdığı rahatlıkla söylenebilir.

7.7. Sosyal Yardımlar ve Sosyal Dışlanma (Social Assistance and Social Exclusion)

Sosyal dışlanmanın etkisi sosyal yardımlar konusunda da görülmektedir. Sosyal yardımlarda devletin etkisi oldukça fazla iken, bireysel yardımlar oldukça düşüktür. Yoksulların %56,4'ü herhangi bir bireysel yardım alamamaktadır. Bireysel yardım alanların oranı ise %43,6'dır. Ancak bu yardımların çoğu düzensiz ve yetersizdir. Herhangi bir tanıdığından düzenli olarak yardım alan yoksulların oranı %12,8'dir. Bireysel yardım alanlar içerisinde ailesinden veya akrabalarından yardım gören ailelerin oranı %35,4, komşularından ve diğer hayırseverlerden yardım görenlerin oranı ise %8,2'dir. Bu oranlara bakıldığında bireysel yardımların düşük olduğu görülmektedir. Bireysel yardımların düşük olması sosyal dışlanma olgusuyla açıklanabilir. Ancak yoksulların çevresinin de genellikle yoksul olması yalnızca sosyal dışlanma olgusuyla açıklama durumunu ortadan kaldırmaktadır. Araştırma grubunda bulunanlara "zengin olup da yardım etmeyen akrabanız var mı?" sorusu da sorulmuştur. Araştırma grubunda bulunanların %23,6'sı var cevabını verirken, %76,4'ü yok cevabını vermiştir. Zengin akrabası olup da yardım görmeyen yoksullara örnek olarak A.D. (32) gösterilebilir: "Babamlar kalabalık durumları fazla

iyi değil. Ancak eşimin ailesinin durumu iyi olmasına rağmen yine de bize bakmıyor. Kayınvalidemden 20 TL istedim ki çay şeker alayım onu bile vermedi. Bu zamanda kimse kimseye acımaz.” Bir diğer örnek ise N.D. (47)'nin durumudur: *“Eşimden ayrırım. Babam 2004 yılında vefat etti. Abimlerle kalıyordum. Bizden usandılar. Bir ay önce bizi dışarı attılar. 400 TL kira borcumuz var ve ödeyemiyoruz. Abimlerin durumu çok iyi ama bize bakmıyorlar. Evde hiç eşyamız yok.”* Bir başka yoksul Z.D. (74), çocukları tarafından bile dışlandığını ifade etmiştir: *“Çocuklarım beni bir kenara atmışlar. Komşular yardım ediyor. Devletin yardım olarak verdiği kömürü bile çocuğum alıp götürüyor. 300 TL olan 3 aylığıma da çocuklarım el koymuşlar. Vakıf olmasa acımdan ölürüm.”*

Yoksulların gerek kendi akrabalarından, gerekse diğer sosyal çevrelerinden yeterince yardım görememeleri modernleşmenin beraberinde getirdiği aşırı bireyciliğin ve kapitalizmin bir sonucudur. Yoksulların toplumda yaşadığı dışlanma problemini bir nebze olsun sosyal devlet anlayışı çözmektedir. Araştırma grubunda bulunan yoksulların %77,9'u Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan yardım almaktadırlar. Bunun yanı sıra, yoksulların yaklaşık üçte biri Sosyal Hizmetler Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nden yardım almaktadır. Yapılan devlet yardımları yoksulluk sorununu ortadan kaldırmaya bile yoksulluğun yükünü hafifletmekte ve yoksulların yaşam motivasyonlarını güçlendirmektedir.

8. SONUÇ (CONCLUSION)

Parçalanmış yoksul aileler diğer yoksul aileler için söylenebilecek olumsuz durumların tamamını yaşamaktadırlar. Ancak bu ailelerde yoksulluğun getirmiş olduğu yük diğer ailelere oranla daha fazladır. Parçalanmış ailelerde yoksulluk olgusu her türlü mahrumiyetin, ezilmişliğin, geride kalmışlığın ve ötelenmişliğin yansıması anlamına gelmektedir. Yoksulluğun başlı başına sosyal bir sorun olması ve bu sorunun parçalanmışlıkla birleşmesi dramatik hayat öykülerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Özellikle yoksulluğun toplumsal cinsiyet boyutu ve kadın hane reislerinin sayısındaki artış yoksulluğun kadınlaşması durumunu ortaya çıkarmıştır.

Ölüm, boşanma, ayrılma ve diğer nedenlerden dolayı evliliklerin sonuçlanması kadını çocuklarıyla birlikte hayatta kalma mücadelesinde yapayalnız bırakmıştır. Bu durumda kapasitesi ve yetenekleri sınırlı olan yoksul kadın çoğu zaman ailesine dönememiş, döndüğü zaman da kabul görmemiş ve hayatını tek başına sürdürmek durumunda kalmıştır. Özellikle resmi ve resmi olmayan boşanmalarda ailesi tarafından kadını sahiplenmek yüz karası bir durum olarak görülmüştür. Kadın sahiplenilse bile “çocuklarını at gel anlayışı” neredeyse tüm ailelerde mevcuttur. Ancak annelik duygusunun ağır basması kadına yoksulluk gibi ağır bir durum karşısında bile çocuklarını tercih etme yolunu seçtirmiştir. Araştırmada özellikle erkeğin çocukları kabul etmemesi ilginç bir bulgudur. Genellikle mahkemelerde çocukların paylaşımı konusunda anlaşmazlıklar çıkarken yoksul ailelerde çocuklar erkek tarafından kadının himayesine bırakılmıştır. Bu durumun temel sebebi de, kadınların ifadelerinde dile getirmiş oldukları erkeklerdeki aşırı sorumsuzluk duygusudur.

Yapılan araştırmada sosyal dışlanma, mahalle baskısı, ötekileştirme ve kötüleme gibi olumsuz durumların parçalanmış yoksul aileleri derinden etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Yoksul kadınlar ve çocuklar çoğu zaman dışarıdan herhangi bir destek görememiş ve ayrıca birtakım olumsuz muamelelere maruz kalmışlardır. Yoksulları maddi ve manevi anlamda ayakta tutan yalnızca devlet yardımları olmuştur. Burada sosyal devlet anlayışının ülkemizde giderek

güçlendiği görülmektedir. Ayrıca Elazığ ili özelinde Mamuret'ül-Aziz Vakfı'nın yapmış olduğu çalışmalar ve hizmetler kayda değer bir nitelik arz etmektedir. İlgilenme ve yardımlar konusunda akrabaların tutumu beklentilerin tam tersine yönelik olmuştur. Parçalanmış yoksulların akrabaları bazen bayramdan bayrama ilgi göstermiş, bazen de kapılarını bile çalmamışlardır. Yoksul kadınların çevreleri tarafından maruz kaldığı olumsuz muamelelerden bir diğeri ise dul olmanın verdiği yalnızlık hissini istismar edilmesidir. Bu durumu kullanmak isteyen art niyetli kişiler kadınlara yönelik olarak sözlü veya fiziki tacizde bulunmuşlardır. Ancak bu durumun yaygın olduğunu söylemek güçtür. Yapılan bu araştırma neticesinde genel anlamda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Diğer yoksul ailelerde olduğu gibi parçalanmış yoksul ailelerde de hane reisi eğitim oranı son derece düşüktür.
- Boşanmalarla birlikte gerçekleşen yoksul aile parçalanmalarında çocukların velayeti anneye verilmektedir ve bu da ailenin sosyo-ekonomik yükünü artırmaktadır.
- Nafaka alma oranları ve nafaka miktarları son derece düşüktür.
- Parçalanmış yoksul ailelerde erken yaşta evlilik ve akraba evliliğinin yaygın olduğu gözlenmiştir.
- Boşanma sürecinin uzun sürdüğü ve ayrılıkların çok zor neticeye bağlandığı görülmektedir.
- Parçalanmış ailelerde ayrılıkların en önemli nedeni erkeğin başka bir kadın sebebiyle evini ihmal etmesidir.
- Boşanma sonrası sosyal baskı, sosyal kontrol ve sosyal dışlanma mekanizmaları daha aktif çalışmaktadır.
- Yoksulluk kültürünün temel göstergeleri olan uzun süreli işsizlik, düşük ücretler, düşük satın alma gücü, para biriktirememe ve aile içi şiddet gibi unsurların daha yaygın olduğu görülmektedir.
- Hanelerin temel geçim kaynağı sosyal yardımlardır. Özellikle devlet tarafından yapılan nakit yardımlar parçalanmış yoksulların hayata tutunma gücünü artırmaktadır.

NOT (NOTICE)

Bu çalışma, Ömer Şükrü Yusufoğlu'nun Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Zahir Kızmaz'ın danışmanlığında yürüttüğü "PARÇALANMIŞ AİLELERİN YOKSULLUĞU VE GEÇİNME STRATEJİLERİ: ELAZIĞ ÖRNEĞİ" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

- Adaman, F. ve Keyder, Ç., (2007). Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma.
http://www.tes-is.org.tr/tr/tesis_dergi/2007_haziran/pdf
- Akgül Sarpkaya, O., (2012). Boşanmış Kadınların Yaşam Deneyimlerine Sosyolojik Bakış.
<http://www.sosyolojidernegi.org.tr/dergi/pdf/2012-2-guz-akgul-sarpkaya-olcay.pdf>.
- Alptekin, D., (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Örüntüsünde Kadının Yoksulluğu ve Yoksunlukları. Yoksulluk ve Kadın (Ed. A. Topçuoğlu Vd.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, S:15-33.
- Arıkan, Ç., (1992). Yoksulluk, Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma. Ankara: Şafak Matbaacılık.

- Aytaç, Ö., (2013). Yoksulluk, Kentsel Sınıf-Altı ve Sosyal Dışlanma: Modern Kentlerde Sınıfsal/Mekansal Yarılma ve Suçlaştırılma Mekanizmaları, Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek (Ed. Ö. Aytaç & S. İlhan), Ankara: Birleşik Kitabevi S.65-124.
- Bauman, Z., (1999a). Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar, (Çev. Ü. Öktem), İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Bauman, Z., (1999b). Küreselleşmenin Toplumsal Sonuçları, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bora, A., (2007). Kadınlar ve Hane: Olmayanın Nesini İdare Edeceksin? Yoksulluk Halleri (Ed. Necmi Erdoğan), İstanbul: İletişim Yayıncılık, S.97-133.
- Buğra, A., (2008). Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çakır, Ö., (2002). Sosyal Dışlanma, Dokuz Eylül Ün. Dergisi, Cilt:4, Sayı:3, S.83-104, <http://www.sbe.deu.edu.tr/adergi/2002sayi3pdf/cakir.pdf>
- Demir Şeker, S., (2008). Türkiye’de Sosyal Transferlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri, Ankara: Dpt-Uzmanlık Tezleri.
- Erdem, T., (2003). Yoksulluk Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma: Ankara Kent Yoksulları, Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Erdoğan, N., (2007). Yok-Sanma, Yoksulluk, Maduniyet ve Fark Yaraları, Yoksulluk Halleri (Ed. Necmi Erdoğan), İstanbul: İletişim Yayıncılık, s.47-96.
- Güneş, F., (2002). Yoksulluk Olgusu ve Kadının Yoksulluk Deneyimi. http://www.sav.org.tr/almanak_yazilar%5csen_yok_02_f_gunes.htm
- İlhan, S., (2013). Kentsel Yoksulluğun Anlam Dünyası, Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek (Ed. Ö. Aytaç&S. İlhan), Ankara: Birleşik Kitabevi, s.169-220.
- Kümbetoğlu, B., (2002). Afet Sonrası Kadınlar ve Yoksulluk, Yoksulluk. Şiddet ve İnsan Hakları, (Ed: Y. Özdek), Ankara: Todaie Yayınları, s.129-142.
- Özbudun, S., (2002). Küresel Bir Yoksulluk Kültürü Mü?, Yoksulluk. Şiddet ve İnsan Hakları, (Ed. Y. Özdek), Ankara: Todaie Yayınları, s.53-69.
- Sallan Gül, S., (2014). Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Yoksulluk Arasındaki İlişkiyi Sorgulamak. Yoksulluk ve Kadın (Ed. A. Topçuoğlu vd.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.179-210.
- UNICEF, 2001 The State Of The World's Children New York: UNICEF, <http://www.bianet.org/bianet/cocuk/35699-yoksulluk-ve-cocuklar-uzerine-etkileri>